

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Палапа Дарина Борисівна

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Пирого Ігор Степанович

доктор юридичних наук,

професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Актуальність теми дослідження. Теперішня ситуація в Україні відкрила очі на важливості посилення відповідальності за низку злочинів, а також криміналізації нових суспільно небезпечних діянь, які у світлі даних подій становлять загрозу як окремо людині, так і державі в цілому. Крім того, у період воєнного стану як особливого правового режиму, виникає потреба в усуненні прогалин у кримінальному процесі, зокрема щодо питань обміну військовополонених та змога заміни одного із видів запобіжних заходів на можливість проходження військової служби за призовом. Саме тому перед законодавцем постало завдання підлаштувати кримінальне законодавство під сучасні події, що стало причиною прийняття десятків законів про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України за останні два роки.

Метою даної статті є аналіз законодавчих змін до Кримінального кодексу України(далі-ККУ) та Кримінального процесуального кодексу України(далі-КПК) у зв'язку з російським вторгненням від 24 лютого 2022 року, встановлення їх причин та змісту, а також надання рекомендацій щодо подальших змін до кримінального законодавства в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Відносно перші зміни після підписання Президентом України Указу № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” від 24 лютого 2024 року до ККУ стосувалися посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану. Так, законодавець доповнює ККУ та викладає в новій редакції такі злочини як державна зрада(стаття 111) та диверсія(стаття 113), тим самим посиливши відповідальність, за їх вчинення в умовах воєнного стану¹. Так, відповідно до ч. 2 ст. 111 державна зрада та диверсія, вчинені в умовах воєнного стану “караються позбавленням волі на

¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 03 березня 2022 року № 2113-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 31. С. 34.

строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна”². Варто звернути увагу, що до внесення цих змін, за цей злочин максимальною межею покарання було позбавлення волі до п'ятнадцяти років.

Наступною вагомою зміною для кримінального законодавства та актуальною для українського суспільства на той час стала криміналізація такого суспільно небезпечного діяння як колабораційна діяльність. Дослідженням даного питання займалися такі науковці як Чальцева О. М., яка звертає увагу, що колабораціонізм в Україні виникає ще в 2014 році у зв'язку з окупацією російською федерацією Донецької та Луганської областей та, незважаючи на необхідності захисту основ національної безпеки, серйозне правове закріплення відбулось тільки 3 березня 2022 року у зв'язку із прийняттям Верховною Радою України Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність”. До цього всі намагання законодавця закріпити на законодавчому рівні це діяння не мало успіху через їх недосконалість, а також на думку Чальцевої мало місце і політичне підґрунтя через саботування прийняття цих законів у будь-який із версій³. Таким чином, згідно з новою редакцією ККУ, колабораційна діяльність поділяється на декілька видів, за вчинення яких кримінальна відповідальність варіюється від позбавлення права обіймати певні посади до довічного позбавлення волі. Однак всебічний аналіз усіх частин статті 111¹ ККУ, дають підстави ототожнити деякі види колаборації із державною зрадою. Зокрема, відповідно до Науково-практичного коментаря до статті 111 ККУ⁴, перехід на бік ворога може трактуватися як вступ на службу до певних військових чи інших формувань ворожої держави, що є одночасно і об'єктивною стороною ч. 7 статті 111¹ ККУ– добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора. Тому законодавцю слід вилучити дану норму зі статті 111¹, адже за аналогічні діяння передбачається різна відповідальність у вигляді позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі.

З огляду на неоднозначність та дискусійність проблематики колабораційної діяльності, не можна не враховувати у деяких випадках такий фактор як вимушеність особи займатися такими діяннями під загрозою вбивства її чи її близьких родичів або інших форм тиску та впливу.

² Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року №2341-III. Відомості ВРУ. 2001. № 25. ст. 131.

³ Чальцева О.М. Категорія “Колабораціонізм” як багатокомпонентний наратив в умовах війни. “Політичне життя”. Наукові рефлексії війни.2– 2022. С. 56-60.

⁴ Науково-практичний коментар до статті 111 Кримінального кодексу України: Науково-практичний коментар від 01.01.2009.ЛПГ А: ЗАКОН. URL: Науково-практичний коментар від 01.01.2009,«Науково-практичний коментар до статті 111 Кримінального кодексу України» (дата звернення: 17.03.2024 року).

Законодавцем у ч. 2, 5, 7 ст. 111¹ вказується умова добровільності, яка виключає можливість їх здійснення під тиском держави-агресора, однак інші види діянь, передбачених даною статтею, наприклад, передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території не містять згадки про добровільність їх передачі. Відтак, ми пропонуємо додати до даної статті заохочувальну норму, яка б пом'якшувала або звільняла від відповідальності за визначені законом діяння та у виняткових випадках, зокрема у випадку застосування до особи погрози вбивства чи насильства або безпосереднє застосування насильства, з подальшим повідомленням про це органів державної влади та співпраці з органами розслідування.

Зазнав змін і КПК, який містив прогалини у регулюванні деяких питань під час воєнного стану. Так, зокрема, раціональним та необхідним кроком стало доповнення КПК статтею 616, яка закріплює право підозрюваного, обвинуваченого, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період⁵. Доцільним доповненням до КПК виступає і стаття 201¹, яка регламентує право прокурора звернутися в порядку, передбаченому статтями 184 та 132 КПК, до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого. Слідчий суддя після перевірки обставин виносить ухвалу про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого⁵.

Висновки. На жаль, сучасні події в Україні змушують нас підлаштовуватись під ситуацію, яка виникла внаслідок російського вторгнення, а тим самим доповнювати та вносити зміни у національне законодавство. Так, протягом двох років Верховна Рада України внесла більше десятків законів про внесення змін до ККУ та КПК, які передбачають посилення відповідальності за вчинення суспільно небезпечних діянь в умовах воєнного стану, криміналізують нові кримінальні правопорушення як колабораційна діяльність, які в свою чергу потребують вдосконалення через неповноту їх регулювання та наявності колізій. Ефективними є зміни до кримінально-процесуального закону, які врегульовують питання обміну військовополоненими та надання змоги обвинуваченому змінити запобіжний захід на проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року. № 4651-VI. Відомості ВРУ. 2013. №9-10. Стор.474, стаття 88